

LA RÀBIA I LA SEVA INCIDÈNCIA A LLEIDA

Manuel CAMPS i CLEMENTE

Manuel CAMPS i SURROCA

La ràbia o hidrofòbia ja va ser descrita per Demòcrit vers uns 450 anys aC. en el seu “*Tractat de les malalties*”. Ho va fer també Aristòtil (384-322 a C) en l’obra, “*De arte medicis*”, on la descriu i adverteix que en cas de ser mossegat per un gos rabiós, s’havia d’extreure immediatament el verí i tot seguit cauteritzar la ferida. Cas de no fer-ho, la mort seria del tot inevitable.

Galè (131-201) la descrigué i la relacionà amb el fet d’haver estat mossegat per un gos rabiós. Ho intuï malgrat el seu dilatat període d’incubació que és d’uns quaranta dies i fins i tot més llarg i que sembla que, en alguns casos, hagués pogut fer oblidar la relació entre causa i efecte. La durada d’aquest temps d’incubació depèn de la profunditat de la ferida i de la seva proximitat als centres encefàlics.

Plini descriu un cas de ràbia que es produí quan, a la Lacetània, a un soldat¹ li mossegà un gos rabiós². Ja greument malalt, per “*consell diví*” a través d’un somni de la seva mare, li va ser administrat com a tractament, rels de *Cynorodon* (rosa canina o rosa boscana).

El nom de “rosa canina” li prové per la semblança de les seves espines amb els ullals dels cans. És per aquesta similitud que antigament se li van atribuir virtuts guaridores contra la ràbia tot i que de fet, les seves propietats són les d’èsser simplement astringents.

Va ser Morgagni qui el 1660 en la seva obra “*De sedibus et causa morborum per anatomen indagatis*” qui va descriure la seva patogènia.

La ràbia, degut a la seva esgarrifosa simptomatologia i pronòstic 100% mortal, ha estat potser la malaltia que més pànic ha provocat al poble i per tant, més temença a resultar-ne contagiada.

Quan hom sofria l'agressió d'un gos o animal suposadament rabiós, l'adopció de mesures erròniament considerades eficaces per a evitar l'aparició de la malaltia, eren molt variades i per suposat immediatament adoptades. Entre elles, la de recórrer al “*saludador*” al qual se li atribuïa el do de poder guarir o prevenir certes malalties solament amb el seu contacte.

Estava singularment predisposat a ser “*saludador*” qui havia nascut la vetlla de Nadal, el dia de Sant Judes Tadeo (29 d'octubre) o ser el setè de set germans. Es creia que *els “saludadors”* tenien marcada una creu al paladar. N'hi havia que estaven especialitzats en guarir malalties concretes. Els qui ho feien contra la ràbia eren coneguts com “*xucladors*” i la seva actuació consistia en xuclar la ferida produïda per l'animal considerat rabiós.

La Paeria de Lleida, l'any 1701 prengué l'acord d'acomiarar el “*saludador*” oficial de la ciutat, per haver perdut el crèdit que tenia ja que s'havien mort de ràbia dues persones per ell prèviament “*saludades*”.³

Les mateixes virtuts “*xucladores de verí de la ràbia*”, la tenia la coneguda com a “*pedra escurçonera*”, donada a conèixer pel metge d'Olot, Pau Estorch i Siquer, que va néixer el 23 de novembre de 1805 i estudià Medicina a Cervera, València i Barcelona.

Estorch divulgà el seu mètode, eficaç no solament per evitar l'aparició de la ràbia a qui havia estat mossegat per un animal rabiós, sinó que fins i tot arribà a afirmar que la guariria a qui ja la patia.

Entre les seves publicacions hi ha les de : « *Curación segura de los que han sido mordidos por animales rabiosos* » i “*Nueva guía para aplicar el método Estorch para los que han sido mordidos por animales rabiosos*”.

Estorch s'havia assabentat que els bracamans indis disposaven d'una matèria per guarir les picades de les serps verinoses, d'aquí el seu nom d'escurçonera (pel vipèrid conegut com escurçó). Suposà que no hi havia cap raó per creure que la referida pedra solament tingués aplicacions en el cas d'aquest tipus de picades i decidí assajar-la en mossegades d'animals rabiosos. Tenia la seguretat que si “*xuclava el verí*” de les serps, no hi havia motiu perquè no ho fes també en aquests altres casos.

En realitat, la pedra escurçonera era un tros de mineral cristal·litzat de silicat hidratat de magnesi, d'estructura molt semblant a la del caolí i de color generalment verd.

El seu ús consistia en aplicar-lo sobre la ferida on diu que s'adheria fermament fins que havia xuclat tot el verí, moment en el qual es desprenia espontàniament.

Les mateixes virtuts protectores de la pedra escurçonera havia tingut tradicionalment contra la ràbia, el betzoar o "*pedra bezoar*", que és un càlcul que podia trobar-se a l'estómac d'alguns animals remugants, especialment de les cabres. S'emprava directament sobre la ferida sospitosa, de la mateixa manera que la "*pedra escurçonera*". Es digué que el veterinari de Lleida, Josep Barriol, l'any 1795 havia aconseguit guarir una mula mossegada per un gos rabiós.

El suposat èxit obtingut per aquest mitjans presumptament guaridors o protectors de la ràbia, s'ha de creure que és degut a que molts dels gossos considerats rabiosos, en realitat no ho eren. Era suficient que un d'aquests animals anés deambulant perdut, especialment si el seu aspecte era malaltís, perquè hom el considerés rabiós i per tant perseguit fins a la mort. És prou explícita la dita: "*Deu-li, que ràbie!*".

El professor francès, doctor Portal (1742-1832) era de la mateixa opinió i a més creia que moltes vegades s'havien preservat de la ràbia persones mossegades per animals que veritablement la patien ja que altres que ho havien estat pel mateix animal, havien mort de la malaltia. Aquesta circumstància no la trobava convincent perquè era possible que la bèstia hagués pogut deixar el virus en la roba de la persona mossegada o que hagués estat expulsat per la sang emesa. Havia vist com les grans mossegades eren menys perilloses que les petites.

Molts altres van ser també els remeis emprats per prevenir aquesta malaltia. En primer lloc, l'àmplia cauterització de la ferida i el seu entorn. Altres mesures tot i que absolutament ineficaces, van ser les sagnies, purgues, opi, antiespasmòdics i algunes barreges d'herbes com: ruda, genciana, sàlvia, plantatge, donzell, verbena, etc.

L'eminent botànic valencià, Antoni Cavanilles (1745-1804), que descobrí gran nombre de noves plantes, les quals descriu en les seves obres més importants "*Icones est descriptiones plantarum, quae aut sponte in Hispania crescunt*,

aut in hortis hospitantur” i “*Anales de Historia Natural*”, publicades entre els anys 1791 i 1805, descriu com a tractament de la ràbia les friccions mercurials, les compreses d’alcali volàtil (amoníac), la cauterització de la ferida i la serradura del teix (“*Taxus baccata*”) barrejat amb farina, emprat tant com a emplastre o pa comestible, la mel en la qual prèviament s’havia introduït de viu en viu, coleòpters del gènere *meloe groscarabeus* i *meloe malai*, i els “*vexigatoris*” aplicats sobre la ferida.

Descriu també els bons efectes del card panical (*Erygium campestre*), que ja havia experimentat amb molts bons resultats com a tractament en les picades d’escurçó.⁴

Aconsella també l’ús de la mescla de quatre plantes, a saber, *Alissum spinosum* (bufalaga vera o botja blanca), *Melissa fructicosa* (herba gatera), *Echium vulgare* (viborera comú o llengua de bou) i *Erygium campestre* (card panical), en quantitats de pols de cadascuna d’1 escrúpol, administrat matí i tarda, durant 9 dies, en un un vaset de vi.

En la seva obra “*Icones*” en tractar la planta anomenada *Nepeta mariolia*, diu que és el poliol blanc i afirma: “*És altra de les plantes que un cop dessecades i reduïdes a pols, constitueixen un excel·lent remei profilàctic contra les mossegades del gos rabios*”.

Per la seva part, el professor d’Entomologia del Col·legi de França Guerin-Meneville (Tolon 1799-Paris 1874), emprà, segons ell amb molt èxit, com anti-ràbic tant en persones com en animals, pols dels coleòpters *Cetonia dorada* o *Cetonia aureata*, que es crien sobre les roses. El seu ús determina un somni profund i letàrgic que pot perllongar-se durant varies hores.

Els monjos de Salamina (Xipre), empraven, també segons ells amb òptims resultats, una barreja de pols de *Cynanchum erectum* i de *Mylabris variabilis*, dissolts en un vehicle diaforètic durant dos mesos, rentant a la vegada la ferida amb aigua tèbia, aplicant-hi després qualsevol unguent irritant.

El mes de març de 1800, el professor de Medicina de Paris, doctor Peletan, confessava que si bé la Medicina no disposava de cap remei guaridor de la ràbia, sí que els tenia molts segurs per prevenir-la, sempre i quan fossin aplicats amb la màxima urgència.

Concedia la major importància a assegurar-se de l'estat dels animals que haguessin mossegat, per prendre o no les precaucions necessàries a les persones atacades. Esmenta el cas d'una noia que li va aparèixer la malaltia després de seixanta dies d'haver estat atacada, assegurant que si hagués estat sotmesa a l'oportú tractament preventiu, hagués pogut salvar-se.

Aquest tractament consistiria en, de la forma més immediata possible, rentar la ferida successives vegades amb aigua tèbia. El segon i més eficaç mitjà que a més, seria efectiu fins i tot passades vint-i-quatre hores de la lesió, seria el de cauteritzar profundament la ferida amb un ferro roent, minimitzant el sofriment que ocasionaria si es comparava amb el que produiria la malaltia, en el cas de no evitar-la.

El professor Portal de París, coincidia amb la idea que la cauterització de la ferida, malgrat el rebuig que a hom li produïa per la seva violència, era el més efectiu per prevenir la ràbia, tractament ja descrit per Galè.

El 1813, al cirurgià Marochetti de Moscou se li encarregà a Ucraïna el tractament de 15 malalts que havien estat mossegats per un gos rabiós. Un consell d'ancians de la localitat li sol·licità que fos un veí que tenia gran anomenada en el guariment de la ràbia, aconseguida durant molts anys de pràctica, que fos qui s'encarregués del tractament, sol·licitud que en Marochetti acceptà amb la condició que a un dels components d'aquell grup, se li apliqués el procediment aleshores en ús.

El tractament que posava en pràctica aquell veí, consistia en glopejar una coccio de flors de ginesta (*Spartium junceum*). D'aquesta manera s'aconseguia que el virus de la malaltia s'acumulés en uns granets que es formarien a la base de la llengua i que a mesura que anaven apareixent, l'home els anava cauteritzant amb una agulla roent.

El resultat va ser que tots els tractats amb aquest procediment van lliurar-se de la malaltia i paradoxalment, l'únic que havia estat sotmès al tractament tradicional, morí de ràbia.

Cinc anys després, a la localitat de Podolla, Marochetti tingué ocasió de repetir aquella pràctica a vint-i-sis persones mossegades també per un gos hidrofòbic, amb el mateix èxit de l'experiència anterior.

El cirurgià Josep Antoni Capdevila i Alvià, que va ser professor del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona a les darreries del segle XVIII, publicà el 1787 l'obra, “ *Manual para el modo de tratar las heridas hechas por mordeduras de animales rabiosos*”, en la qual assegurava que és el mercuri (en qualsevol de les seves formes) i tant per via oral com tòpica, el millor remei profilàctic contra la ràbia.

Ja un any abans, el 18 de febrer de 1786, el Capità General del Principat de Catalunya, recomanava en un edicte, que quan una persona fos mossegada per un animal rabiós, se li administrés amb la major urgència, punçons mercurials com a remei més segur per evitar la malaltia.⁵

Van ser també molts els metges de prestigi, que van recomanar el mercuri com el remei més eficient per prevenir i fins i tot curar-la. Martí Ferreras, metge de l'Hospital Reial de Prevenció de Badalona, el 1797 publicà l'obra, “ *Reflexiones sobre la curación de la hidrofobia*”.

És curiosa l'opinió del doctor Renens de la localitat de Buonaparte, l'any 1800, en assegurar que la ràbia ja establerta, es podia guarir amb el seu mètode, consistent en sotmetre el malalt a l'acció del monòxid de carboni emès per un fogó de carbó en una habitació tancada. S'aconseguiria així produir en el malalt l'estat d'inconsciència previ a la mort que li evitaria el pànic lògic a una malaltia tan greu i la possibilitat de poder subministrar-li els líquids que la hidrofòbia com a tal li produïa.

El doctor Samuel Hahneman, fundador de l'homeopatia, l'any 1803, descriu el seu remei pel tractament de la hidrofòbia en la publicació “ *Reichsanzeiger*”.

Pel seu dramàtic pronòstic, el poble no podia deixar d'invocar la protecció divina per protegir-se d'una malaltia tan temuda.

Són dues les principals i més arrelades advocacions de les terres lleidatanes amb tradició guaridora de la ràbia. La primera i la més invocada és la de sant Pere d'Aransís, a la Conca de Tremp, coneguda vulgarment com sant Pere de les Claus i que ha estat des de molt antic, lloc de pelegrinatge per aquelles persones i fins i tot bèsties mossegades per un animal presumptament rabiós.

Pocs eren els qui, atacats per animals sospitosos, no fossin portats, per llunyana que fos la seva residència, a aquest venerat santuari.

Com a exemple de la fe que hom tenia a les virtuts protectores de sant Pere d'Aransís, una veïna del poble d'Alberola, de la comarca de la Noguera, explicava que a la dècada dels anys 30, quan ella tenia 8 anys, li va mossegar un gat considerat rabiós pel seu estrany comportament. Traslladada a Lleida, se li aplicà la vacuna corresponent, però malgrat això, els pares no dubtaren dur-la al santuari de sant Pere ja que consideraven més segura la seva intercessió protectora que la de la mateixa vacuna.

A Aransís, el pelegrí, després de ser exorcitzat pel rector de la parròquia amb la invocació de "*Sancti Petri, ora pro nobis*", repetit tres vegades, era invitat a adorar les dues claus que, lligades a l'extrem d'un llarg cordó, pengen de la imatge del sant. A la vegada, li era també lliurada sal beneïda que hom s'emportava a casa per tal de salar els aliments durant els dies següents.

Quan els afectats eren alguna cavalleria o un ramat de xais que havien estat atacats per algun llop o gos salvatge, se'ls feia passar per davant del portal de l'església i un a un se'ls tocava l'esquena amb la clau de ferro de la porta.

Aquest centre de pelegrinatge creiem que ha de ser d'origen molt antic. L'ús de la sal beneïda i de les claus (ferro), són vestigis d'hàbits molt primitius. A Aransís aparegueren uns bronzes prehistòrics i era punt de pas del camí que de la romana *Aeso*, actual Isona, conduïa al Segre pels pobles de Meià i Artesa.⁶

Una altra advocació eminentment protectora i venerada, ha estat la de santa Quitèria. Especialment visitada per persones mossegades per gossos, ha estat la capella que la santa té a l'església parroquial de Corbins. El 22 de maig, dia de la seva festa, es reparteixen encara actualment, uns panets beneïts entre els assistents, considerats com a dotats de virtuts miraculoses per evitar l'aparició de la malaltia. Linyola, Castelló de Farfanya i Viella, entre altres pobles, reneixen també culte a santa Quitèria.

A la Roca del Vallès, on segons la tradició va morir santa Quitèria a mans del seu pare i germans, enfurismats perquè volia abraçar la religió cristiana, se li erigí una capella, vora la qual brolla una font d'aigües amb virtuts remeieres per protegir els qui havien estat mossegats per un gos rabiós.

Relacionat amb la santa, existeix la planta anomenada herba de santa Quitèria o botja blanca (*Mercurialis Tormentosa*), la qual administrada en forma de

decocció als animals que havien estat mossegats per un gos rabiós, antigament s'assegurava que era un remei infal·lible per prevenir la malaltia.

Entre els molts casos que demostren la temença que el poble tenia a sofrir el seu contagi, citarem el d'un home de Banyoles que fou trobat mort a la presó de Lleida, el 21 de juliol de 1447. Presents les autoritats per aclarir la causa d'aquella mort, el carceller i altres empresonats declararen que havia mort de "*mal de ràbia*" i per trobar-se en un estat molt agressiu es van veure obligats a encadenar-lo fortament i posar-li grillons, per evitar sofrir els seus atacs pel perill que, per tractar-se d'un home rabiós, suposaria. Quan, "*li portaven aygua que begués, cridava tant grans crits com del cos li podien exir*". Ningú va ser capaç d'atansar-se-li per donar-li pa i aigua i acabà morint entre grans sofriments.⁷

La que va ser veïna de Cervià, na Teresa Germà, nascuda l'any 1889, ens explicà que la seva àvia li havia dit manta vegades que en certa ocasió, un veí del poble al qual havia mossegat un gos, va emmalaltir de ràbia. El veïnat, per evitar ser agredit per aquell pobre malalt i per tant contagiats, el va cloure en una sitja molt fonda de la qual li seria impossible sortir-ne pels seus propis mitjans. Amb l'esperança que pogués guarir d'aquella malaltia, li tiraven coralets amb l'esperança que una "ràbia (la dels coralets coents) matés l'altra".

L'abril de 1830 el Capità General de Catalunya, que a la vegada era president de la Junta Superior de Sanitat del Principat, s'adreçà als corregidors catalans davant la circumstància d'haver-se presentat diversos casos de ràbia i atenent les recomanacions de la Reial Acadèmia de Medicina de la ciutat, els remetia circulars perquè es distribuís entre els ajuntaments i justícies dels pobles del seu corregiment perquè les fessin públiques i a la vegada complir les seves disposicions.

Les autoritats havien de tenir cura de la salubritat de les poblacions, amb l'obligació de mantenir-les netes i lliures de femers, que haurien d'estar en llocs que no afectessin la salut pública. S'hauria d'evitar així mateix, les aigües estancades, que des de sempre han estat considerades extremadament perilloses des del punt de vista sanitari.

S'ordenà emblanquinar les façanes de les cases per a contribuir a una millora no solament estètica sinó de salut pública.

Ordenava limitar el nombre de gossos, evitant que augmentessin excessivament, el seu abandonament i l'obligació de portar morrió i collar amb el nom del seu amo.

L'estiu de 1863 va ser a Lleida extremadament calorós. Creient que la calor i la set eren dues de les causes que afavorien l'aparició de la ràbia als gossos, les autoritats, per pal·liar en lo possible els seus perniciosos efectes, obligaren als sabaters de vell, deixar a la porta del seu establiment, els recipients on adobaven les pells, ben plens d'aigua, perquè els animals poguessin beure. La mateixa mesura de deixar recipients amb aigua al carrer, es va donar als mestres d'obra.

El mateix es va fer l'any 1885, en aquest cas degut al fet d'haver aparegut gossos hidrofòbics.

Amb la intenció de destruir el virus i com a mesura profilàctica, les autoritats ordenaren que ningú gosés recollir cap gos mort del carrer. Ho faria l'ajuntament, per soterrar-lo en un clot ben fondo, colgat de calç primer i després, de terra.

Ja el 31 de maig de 1870, el governador s'adreçà a l'alcalde de la ciutat, prevenint-lo que un gos hidrofòbic deambulava sol per la ciutat i que ja havia mossegat un nen de 4 anys i altres gossos. Considerant l'alt risc que el fet representava pels ciutadans, l'instava a que fes públic un ban notificant el fet als veïns, comminant-los a que davant qualsevol símptoma de malaltia dels seus gossos, no dubtessin en sacrificar-los d'immediat. Per la seva part, els empleats municipals farien el mateix amb tots els que trobessin vagant pels carrers.

El fet despertà l'alarma entre els ciutadans, les queixes dels quals no deixaven d'arribar a l'ajuntament, anunciant la presència de gossos aparentment rabiosos deambulant pels carrers, que a la vegada mossegaven a altres que s'anaven trobant. No hi ha dubte que l'exageració d'aquestes denúncies era deguda al pànic que havia provocat la notícia.

Finalment, va ser Louis Pasteur qui, després de les seves experiències amb medul·les de conills morts de ràbia, descobrí que al deixar-les dessecar, deixaven de ser virulentes i que al injectar-les a gossos sans, quedaven immunitzats contra la malaltia.

El 3 de juliol de 1885 es presentaren al laboratori del doctor Pasteur, el nen Joseph Meister, de 9 anys i la seva mare, que havien estat mossegats per un gos rabiós dos dies abans.

El mateix dia se celebrava la sessió a l'Acadèmia de Ciències de París i allí foren presentats i examinats pel doctor Vulpian, professor de l'Escola de Medicina, el qual al veure la importància de les ferides del nen, sentencià que la seva curació era del tot impossible i la seva mort, inevitable.

La disjuntiva en que es trobà Pasteur estava entre el seu desig d'intentar salvar la vida del nen o el considerar l'opinió de tant il·lustre figura de la Medicina i abstenir-se. Si optava per la primera i no tenia èxit, el seu mètode restaria del tot desacreditat però si el nen no emmalaltia, no solament salvaria la seva vida sinó que tothom acceptaria que la prevenció de la ràbia era possible.

L'experiència va ser un èxit i el jove Meister no emmalaltí. Malgrat aquest òptim resultat, Pasteur hagué de sofrir violentes campanyes de desprestigi del seu mètode. No obstant això i com no podia ser d'altra manera, el seu descobriment acabà imposant-se.

Fins el 31 d'octubre de 1886, anaren a vacunar-se a París, 2.490 persones procedents de divuit països diferents, entre elles, 107 d'espanyols.⁸

El 1886, l'ajuntament de Barcelona prengué l'acord d'establir un Institut pel tractament de la ràbia, que al fer-se realitat, es convertí en el primer centre que amb aquesta finalitat es creà a Espanya.

Va ser determinant l'impuls al projecte dut a terme pel catedràtic d'Higiene de la Facultat de Medicina de Barcelona, doctor Rafael Rodríguez Méndez (Granada 1845-Barcelona 1919).

Com a director d'aquest centre, el Laboratori Microbiològic Municipal, va ser nomenat el doctor Jaume Ferran⁹, considerada la persona més capacitada pel càrrec. El laboratori inicià les vacunacions antiràbiques el 17 de maig de 1887. El doctor Ferran aconseguí simplificar el mètode Pasteur de vacunació.

A Lleida, l'any 1902, s'incrementà significativament el nombre de morts de ràbia. Per aquest motiu, també ho va fer el de persones que hagueren de tras-

lladar-se a Barcelona per a ser sotmeses al tractament profilàctic. L'alcalde Romà Sol, extremà les mesures pertinents per intentar reduir el perill dels gossos vagabunds.

El maig de 1911, l'Ajuntament, per evitar les importants despeses i inconvenients que representava el trasllat d'aquelles persones a Barcelona, va contractar amb el doctor Ferran, la compra de vacuna antiràbica, a la vegada que adquiria l'instrumental necessari per a la pràctica de les inoculacions.

Múltiples van ser les disposicions oficials que s'anaven prenent per evitar la propagació del virus, especialment quan en una zona determinada augmentava significativament el nombre de casos.

A la *Gaceta de Madrid* de 6 de juny de 1915, apareix publicat el R. D. sobre epizooties, el capítol XVIII del qual fa referència a la ràbia.

En aquest s'establí que quan en una població es confirmés un cas de "ràbia canina" el governador civil declararia, aquella, en estat d'infecció, estat que no seria llevat fins que haguessin passat quatre mesos sense que s'hagués produït cap nou cas.

El Decret prohibia la circulació de gossos indocumentats i sense el corresponent morrió. Els que ho fessin serien sacrificats. També ho seria, tot animal rabiós fos quina fos la seva espècie, així com els gossos, gats i porcs mossegats per ell. De tractar-se d'un animal herbívor, seria segregat durant tres mesos, a no ser que el seu amo preferís aplicar-li el corresponent tractament antiràbic, supòsit en el qual, solament ho serien durant un mes, a partir d'haver estat finalitzat el tractament.

El 1917 se signà una R.O. obligant els amos dels gossos a sufragar totes les despeses que ocasionés el tractament profilàctic aplicat als qui haguessin sofert l'atac dels seus animals.

Lleida, que havia vingut patint casos esporàdics de ràbia, es va veure particularment afectada durant els anys 1919 i 1920. El 1919, solament al mes de maig, 15 persones van ser mossegades per gossos considerats rabiosos, degut a que el veïnat no complia les regles establertes, obligant l'alcalde, doctor Humbert Torres, a adquirir més vacuna antiràbica al Laboratori Microbiològic

Municipal de Barcelona i a la vegada, obtenir del governador, l'autorització per eliminar gossos. Un nen morí tot i haver estat vacunat. Durant el mes de juny, els gossos van continuar propagant el virus, malgrat que l'estricnina municipal n'havia eliminat molts.

Durant el juliol i agost, no hi hagué cap cas de ràbia a la capital però sí pels pobles propers. L'agost de 1919 el terme municipal de Lleida havia estat declarat com un "perímetre infecció". Sí que n'hi va haver un cas el mes d'octubre. Va ser el d'una dona mossegada per un gat. Es demanà a l'Ajuntament que eliminés tots els gossos i gats vagabunds. L'any 1920, la incidència de casos es va incrementar cada mes. Una de les víctimes va ser un metge de Fraga.

Entre el personal de la sanitat pública, l'animadversió als gossos com a principals transmissors de la malaltia era ben patent. S'instà l'Ajuntament que prengué mesures per a eliminar tots aquells que vaguessin pels carrers. Com que malgrat la seva actuació amb l'emmetzinament amb estricnina no era suficient, s'instà els particulars que pel procediment que els hi fos possible, (tret de pistola, escopeta, garrotades, verins etc.) eliminessin tots aquells que anessin pels carrers sense l'obligatori morrió.

L'alarma anava creixent entre la població. Al Butlletí del Col·legi de Metges del mes de juny es diu que: *"la ràbia segueix causant víctimes. Els afeccionats a la raça canina continuen creient que és més interessant l'existència d'un gos que la vida d'un ésser humà. I les autoritats segueixen consentint-ho"*.

Malgrat les mesures encaminades a eradicar la malaltia i entre elles, com a principal, la persecució i eliminació de gossos vagabunds, (amb el desagradable espectacle de veure la seva agonia, provocada per l'estricnina, en ple carrer Major) els casos de ràbia s'anaven repetint.

El Col·legi Oficial de Metges en el seu Butlletí d'agost de 1922 tornava a reiterar amb més insistència si cap, les seves manifestacions anteriors: *"Pot assegurar-se que els gossos són els amos de la ciutat. Qualsevol carrer i a determinades hores, no s'hi pot transitar sense el seu consentiment. Els metges, que en compliment de la seva sagrada missió, transiten tots els dies per tots els carrers, estrany és el dia que no tinguin que lamentar algun contratemps desagradable. Amb massa freqüència que gustosament traslladem al Senyor Alcalde."*

No s'ha d'oblidar el perill de la ràbia, malaltia terrible i quasi endèmica a Lleida. És una vergonya i un seriós perill, el gran nombre de gossos solts i sense morrió, pels nostres carrers. A Constantinopla, tindria una explicació, perquè la raça canina mereix allí un respecte tradicional i quasi religiós, però aquí, no.

Per a remeiar el mal, vençant la natural repugnància, s'imposa el dar la bola amb abundància i amb les degudes precaucions. *“Esperem poder aplaudir, en els nostres pròxims números, al jove alcalde, doctor Estadella”*.¹⁰

Opinions més assenyades foren les dels que aconsellaren que la mesura a prendre era la de vacunar-los obligatòriament tal com es venia fent en altres països amb molts bons resultats.

Declarada oficialment l'epidèmia de ràbia a la ciutat i comarca, al mes d'octubre, la classe mèdica reiterà a l'alcalde la seva petició perquè adoptés totes les mesures necessàries per evitar la propagació de la malaltia ja que de vegades, alguns transeünts havien estat atacats per gossos rabiosos. Només en un dia, el Dispensari Municipal va haver de vacunar més de 10 persones i malgrat això, tos els anys moria a la ciutat, alguna persona de ràbia.

L'Institut Veterinari de Suerovacunació de Barcelona, acabà aplicant el mètode del japonès Umeno (assajat l'octubre de 1918), consistent en una sola injecció hipodèrmica de 6 cm³ de dilució de vacuna per cada 15 kg. de pes de l'animal. S'aplicava tant de manera preventiva com curativa.

L'any 1930, Lleida va patir un altre increment dels casos de ràbia, motiu pel qual el governador civil, com a única mesura, repetí l'ordre d'exterminar tots els gossos que no anessin acompanyats del seu amo i amb l'obligatori morrió. L'ordre no fou efectiva i el juny de 1931 va ser altra vegada oficialment declarada l'existència de la “ràbia canina” al terme municipal de Lleida i pobles veïns.

El mes d'agost, la premsa local censurava les mesures preses contra els gossos per l'alcalde, doctor Estadella, considerant que eren del tot excessives.

Els casos de ràbia no cessaven i el mes de gener de 1932, la guàrdia urbana va procedir a matar 24 gossos i 6 gats que eren en observació. Les persones que havien estat mossegades per animals sospitosos, van ser sotmeses a l'oportú

tractament antiràbic. En aquella època, era el doctor Cava Pintó, l'encarregat de dur a terme les vacunacions. El febrer del mateix any va ser declarada oficialment l'existència de ràbia al terme municipal de Guissona i al maig, a Albatàrrec, Aitona, Ivars d'Urgell, la Fuliola i altra vegada, a Lleida.

El mes d'agost van ser mossegats per un gos rabiós el metge Ramon Bordalba i el fill de l'oftalmòleg, doctor Pujades que, naturalment hagueren de ser vacunats.

Finalment, el 16 d'agost de 1933, un ban del batlle A. Vives, posà fi a les poc eficaces mesures que sobre prevenció de la ràbia es venien aplicant a la ciutat, regulant la possessió de gossos:

“La persistència de casos ben recents de persones atacades per gossos, justifica una actuació ràpida i eficient en aquest problema tan important de salut col·lectiva, i al ferm propòsit d'evitar-ne la seva repetició per l'imminent perill que comporta un accident d'aquesta naturalesa, sobretot en èpoques de fortes calors, encamina aquesta Alcaldia el seu desvetllament, per a quina tasca espera trobar la col·laboració cívica de tots els ciutadans, majorment dels propietaris de gossos si volen que els animals que els interessin no siguin víctimes del gos vagabund, sembrador del flagell de la ràbia.

Atesa, doncs, la suma transcendència d'aquest aspecte sanitari al que cal aportar-hi el màxim interès i ajut pel bé col·lectiu, fa avinent:

Primer: Passats deu dies de la publicació del present Ban, a les oficines municipals (Negociat de Governació), s'anirà a la confecció d'un Cens de gossos, on deuran acudir tots els qui en tinguin.

Segon: la tinença d'un o mats gossos comporta indefectiblement la possessió de la respectiva llicència, que a tal objecte s'expedirà al Laboratori Municipal, procedint-se tot seguit a la seva vacunació.

Tercer: Obtingut el permís o llicència que cal, hom es presentarà a les oficines municipals indicades en el primer extrem per al lliurament de la xapa corresponent.

Quart: Passat el període voluntari de vacunació gratuïta, que es fixa en quinze dies, no serà permesa la circulació de cap gos sense morrió, en quin cas serà occit, llevat d'aquells que duguin xapa reglamentària, als quals els serà imposada una penyora d'un mínim de deu pessetes.

Cinquè: Anualment, i en el temps que oportunament s'assenyalarà als posseïdors de llicència, deuran renovar-la pel mateix procediment.

Ço que faig públic per a general coneixement.

Lleida, 16 d'agost, 1933. El Batlle, A. Vives.”

Encara l'any 1946, es produí al poble de Soses, el polèmic cas de la mort de ràbia d'un pastor que s'havia infectat al curar les ferides del seu gos d'atura, el qual havia estat mossegat per un altre de rabiós. Es donà la circumstància que el pastor tenia una petita ferida a la mà.

El fet que el gos atacant va ser sacrificat immediatament després de l'agressió, impedí comprovar si veritablement patia o no la malaltia i per tant, el dubte s'originà per aclarir si la mort per ràbia del pastor havia estat causada per una possible fallida vacunal o provocada per la mateixa vacuna, obtinguda aleshores, de teixit nerviós de conills als quals prèviament se'ls hi havia inoculat i posteriorment atenuat, el virus.

NOTES

1. El nucli central de la Lacetània corresponia a la comarca del Bages. S'estenia a part de l'Anoia, del Solsonès i la Segarra.
2. Cid, F. Història de la Medicina a Catalunya. Ed. Taber, vol. I, pàg. 85.
3. AML. Índex de la Paeria. Acords de 1701.
4. L'Erygium campestre (card panical), es diu que al Pirineu (Boí) les rates paniqueres quan són mossegades per les serps, es freguen amb aquesta planta per evitar les conseqüències de la mossegada. La rata paniquera és immune al virus de la ràbia.
5. Séculi Brillas, J. El tractament de la ràbia i el mercuri. Gimbernat, UB, Seminari Pere Mata, vol. X (1988) (**), pàgs. 308-309.
6. Camps Surroca, M- Camps Clemente, M. Santuaris lleidatans amb tradició mèdica, UB, Facultat de Medicina, Seminari Pere Mata, Barcelona, 1981, pàg. 14.
7. Camps Clemente, M. Anàlisi dels aspectes mèdics de la mort violenta a Lleida a la Baixa Edat Mitjana, UB, Facultat de Medicina de Barcelona, Seminari Pere Mata, Barcelona, vol. I, pàg. 14.

8. Corbella i Corbella, J. Repercussió a Catalunya de l'obra de Pasteur sobre la ràbia. Gimbernat, UB, Seminari Pere Mata, vol. XXVIII, (1997) (**), pàgs. 157-164.
9. El 31 d'octubre de 1921, el doctor Ferran va donar la conferència inaugural del curs acadèmic del Col·legi Oficial de Metges de Lleida
10. El Doctor Salustià Estadella i Arnó va néixer a Lleida l'any 1882. Llicenciat en Medicina per la Universitat de Barcelona el juny de 1905, va exercir la seva professió a la ciutat de Lleida, ciutat de la que va ser Alcalde, del 24 de març de 1922 al 2 de febrer de 1923 i del 15 d'abril de 1931 (al proclamar-se la 2ª República) al 25 de setembre de 1932. Va morir l'any 1937.